

УДК 372.881.111.1

**ШЕТ ТІЛІ МӘДЕНИЕТТЕР АРАСЫНДА ӨЗАРА ТҮСІНІСТІКТІҢ
МАҢЫЗДЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Алпысбек Нұрай Қанатқызы

nurai20040125@gmail.com

Студент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан,
Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Ж.Т. Кулахметова

Тіл – ұлттың төл мәдениеті сақталған, ескі менен жаңаны, өткен менен болашақты байланыстыратын құрал. Қарапайым тілде айтқанда тіл – байланыс көзі. Ұлт пен

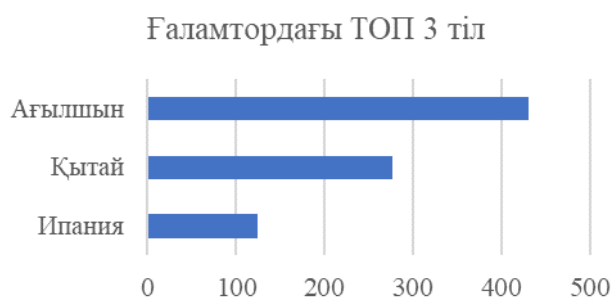
халықты, адам менен елді жақындастыратын да – тіл. Кез келген тілдің қоғамда өзара байланысты үш түрлі қызметі бар. Оның басты қызметі – коммуникативтік, яғни қоғам мүшелерінің өзара қарым-қатынас жасап, бір-бірін түсінуі, пікір алысуы үшін қажетті қызметі. Оның екінші қызметі – көркем шығарма тіліне тән, адам баласына образ арқылы ерекше әсер ететін, ләззат сыйлайтын эстетикалық қызметі. Тілдің бұл қызметі, әрине қаламгердің шеберлігіне, сөз саптау мәдениетіне тікелей байланысты. Ал тілдің үшінші бір қызметі, ғылыми терминмен айтқанда аккумулятивті қызметі деп аталады. Ол – тілдің ғасырлар бойы дүниеге келіп, қалыптасқан барлық сөз байлығын өз бойына жиып, сөйтіп оны келешек ұрпаққа асыл мұра ретінде түгел жеткізіп отыратын қасиеті [1, 64]. Осылайша мәдениеттің ролінде тіл ұлттың ішкі байланысы мен адам тіршілігінің негізі екенін аңғардық, ал бірақ мәдениетаралық қарым – қатынаста тілдің алатын орны қандай?

Қазіргі заман талабы бола білген шет тілін жетік меңгеру, әр тұлғаның болашағын кемел етуге зор үлесін қосуда. Менің ойымша, тіл білу – заман талабына сай икемделу. Яғни тіл білу – байлық. Әлемдік елдермен тереземізді тең ұстауымыз үшін тіл үйренген абзал. Егер біз әлемдік тілдерді үйренетін болсақ, бізді алда жарқын болашақ күтіп тұрғанына сенімдімін. Әрине, тілді білу және оны үйрену арқылы ешкімде ұтылмайтыны анық. Қазақ халқы табиғатынан зерек, қабылдағыш халық. Намысын найза ұшына шаншып, күре тамыры Көк бөриден қуаттанып, жауына Абылайлап шапқан, Еділден Жайыққа дейінгі, Сырдария мен Әмудария өзендерінің аралығын, Хорасан жерін қамтыған Қазақ хандығының ұрпағына бүгінгі таңда әлемдік деңгейге жету қиындық тудыра қоймас. Әрине көп тілді меңгеру – мақтаныш [2]. Сондықтан шет тілін білу сән емес, заман талабына айналғанына куәміз. Шет тілін білу арқылы, тұлға өзіне берілген көп мүмкіндікті игілігіне пайдалана алады. Оған қоса, мәдениетаралық қарым – қатынаста қабілетті, әлеуметтік – мәдени біліктілікті игерген жас мамандарды дайындауда шет ел тілін оқыту мен оқудың маңызы зор болып табылады. Әр ұлттың өз тілі ішкі мәдениеттер мен халықты тығыз байланыстыру, ғасырлық ұлт тарихын заман ағымына ілестіру қызметін атқарса, шет тілі өзара мәдениеттердің ықпалдасып, жақындасуына үлесін қосуда.

Мәдениеттер арасындағы қарым-қатынаста ағылшын тілінен кейін неміс тілі алады. Ол Еуропа аумағында кең таралған, оны 100 миллионнан астам адам қолданады және оны шет тілі ретінде 50 миллионнан астам адам оқиды [3, 79]. Шет тілін үйретудегі шет тілі мұғалімінің міндеті тілдік және аймақтық сипаттағы білім ғана емес, сонымен қатар критерийлерді заманауилық типтік ақпаратқа айналдырып, мәдениетке қызығушылықты арттыру болып табылады. Онымен қоса олардың қызметіне кіретін өзге ұлттармен мүмкіндігінше қарым-қатынасты қамтамасыз ету шет тілін, үйренуге деген ынтасын арттыру, лингвистикалық білімді жетілдіреді, елдің мәдениеті мен тарихымен танысуға ықпал етеді [4, 10]. Сондай-ақ шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану мәдениеттің ықпалдасуына әкеледі. Осындай мәдениетаралық қатынастарда байланыстың негізін қалайтын шет тілі, жаһандануда мәдениеттің таралуына, бір-бірімен қарым – қатынас құруында зор үлесін қосады. Сондықтан мәдениеттер диалогы шынайы диалогқа айналғанда толеранттылық негізінде құрылуы керек, өйткені адамның өзіндік мәдениеті әрқашан басқа мәдениеттермен өзара әрекеттесу кезінде ғана қалыптасады. Толеранттылық ақпарат, тәрбие және өмір тәжірибесі арқылы қалыптасады. Негізінен толеранттылықты өз тәжірибесін кеңейту және сыни диалог ретінде қарастыруға болады.

Саяхаттағанда немесе білім алуға, жұмыс бабымен шет елдерге шыққан уақытта қарым-қатынас тілі ретінде көпшілік ағылшын тілін қолданады. Себебі, бүгінде ағылшын тілі «әлемдік тіл» мәртебесіне ие және бұл тілде миллиардтаған адам сөйлейді. Біздің қоғамда ағылшын тілінің мерейі үстем, ғаламторда танымалдылығы бойынша бірінші орынды иемденіп отыр. Екінші орында – қытай тілі, үшінші орында – испан тілі (1, 2 сурет). Ағылшын тілі сөздік қоры ең көп тіл саналады. Тілде 800 000-нан астам сөз

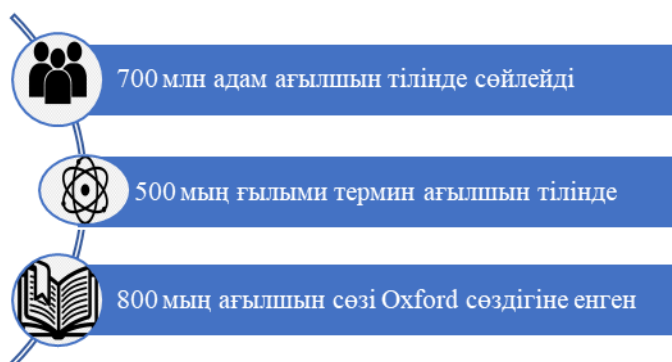
бар. Және синонимдер сөздер қатары да көп. Сол себепті, қарым – қатынаста жеңіл әрі оңай тіл деп қабылданған (3 сурет). Бенджамин Франклин «мас» (ағыл. drunk) сөзінің 200-ге жуық синонимін тапқан екен. Мұның тиімділігі – керек сөзді еске түсіре алмаған жағдайда, басқа сөзбен оңай алмастыра аласыз [5, 204].

1-сурет

2-сурет

3-сурет

Мысалы, заманауи типтегі көптеген фильмдердің жарыққа ағылшын тілінде шығуы, ағылшындардың мәдениетінің ұлтаралық қатынастар мен мәдениет арасында беделін көтеруде. Еуропа елдеріне барған студенттер ана тілінде сөйлейтіндермен әрбір кездесуде ағылшын тілін қарым-қатынас құралы ретінде пайдалануға бейім. Себебі, ағылшын тілі – әрбір қатынаста жеңіл әрі оңай қабылданады. Сондықтан оны адамдар мен мәдениет арасында қатынас құралы деп айтуға түп негіз бар. Қарапайым мәдениет саласының жарқын үлгісі музыка өнерінде елге белгілі, танымал әншінің (әншілердің)

жаңадан әні шықса, қаласа ағылшынша үлгісін де қосып шығаруына болады. Мысалы, дүниежүзіне танымал Кореяның талантты, өнерлі әншілерінен жасақталған «BTS» тобы жаңадан ән жазса, міндетті түрде ағылшынша үлгісін қосып жарыққа шығарады. Бұл жерде екі мәдениеттің бір-бірімен тіл арқылы байланысқа түсіп тұрғанын көреміз.

Тағы да мәдениет саласын жаңғырту, өзге ұлттың өркениеті мен өнерін танып білу, көркем табиғаты және халқымен танысуды мақсат ететін туризм саласында да шет тілінің алатын орны айрықша. Себебі, туризм – мәдениет арасын байланыстырушы көпір. Ал, байланыстыру үшін маңызды құрал – тіл. Кез-келген мемлекетке жергілікті тілді білмей баратын туристтердің ағылшын тілін қолданатынын байқаймыз. Бұл ағылшын тілінің мәдениеттер арасын ғана емес, халықтарды да байланыстыратын білдіреді [3, 79]. Мысалы, біздің Қазақстанға келетін туристтердің қазақ тілін аз ғана уақытта меңгере алмайтынын байқаймыз. Неге? Себебі, қазақ тілін меңгеруде шет елдік азаматтар қиындықтарға тап болады. Қазақ тілі, әрине өзімізге оңай, бірақ өзгелерге қиын. Біздің алфавитімізде қырық екі әріп, ал басқаларында аз. Одан бөлек қазақ тілінің не бір әдемі, көркем сөздері көп, бір сөзбен айтқанда тумамыздан тілге шешен болғандықтан өте бай тіл. Өнерге жақын болғандықтан тіліміздің де сан ғасырлық тарихы бар. Ежелгі ата – бабалар мұрасының ізін жалғап, қалдырған ізгі жолын саралап келе жатқан басты құндылығымыз қазақ тілі болғандықтан, бұл тілді үйрену, ұғыну қиындық тудыратыны сөзсіз. Елімізге саяхаттап келген туристтердің басты қиыншылық деп танитын дүниелері қазақ тілінің жеңіл емес екендігі, үйрену үшін тарихымызды да қоса қамтып, ол үшін терең философиялық қабілет қажет екендігі екенін атап өтеді [6]. Сондықтан олар бұл салада орыс немесе ағылшын тілінің тиімді әрі оңай екенін ашық айтады.

Қорытындылай келе, тіл мәдениетті бір-біріне жақындастыратын, мәдениеттердің байланыс орнатуына әсерін тигізетін құрал екенін ұғындық. Өр халықтың мәдениет саласында тілдің рөлі қаншалықты басым болса, бірнеше халық арасында ұлттық сана-сезім мен ұлттық құндылықтарды бір – біріне сабақтастыратын тілдің рөлі мәдениетаралық қарым – қатынаста да жоғары беделге ие. Жер бетінде қаншама ұлт өкілдері болатын болса, соншалықты тіл бар. Бірақ барлығына ортақ тіл – мәдениет тілі. Өзара ұлттың рухани дүниелерімен алмасып, бір – бірінің мәдениетін толықтырып отыратын халыққа өзге тілдерді білу тиімді. Тілдерді білу басқа ұлттар мен елдердің салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын білуге және зерделеуге мүмкіндік бере отырып, адамға үлкен мүмкіндіктер ашады. Өзге халықтың дүниетанымын танып-білуде, оларды ұғынуда, мәдениетімен танысуда тіл білудің пайдасы орасан зор. Сол арқылы олар өз мәдениетінің қалыптастыра алады деп тұжырымдауға болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Абасилов А.Әлеуметтік лингвистика сөздігі. – Алматы: «Асыл кітап». – 2016. – 248 бет.
2. Электронный ресурс: <https://massaget.kz/blogs/26100/>
3. Иностранные языки в диалоге культур: политика, экономика, образование : тез. докл. Междунар. науч.-практ. конф., 1—3 окт. 2009 г. / редкол.: Н. В. Буренина, К. Б. Свойкин, О. Ю. Левашкина [и др.]. — Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2009. — 272 с.
4. Majid A. Educating Ourselves Into Coexistence // The Chronicle on Higher Education. April, 12. – 2002. – P. 10.
5. Основы языкознания : учебное пособие / А. А. Шунайко, И. А. Авденко. – Москва: Изд. Юрайт, 2020. – 363 с.
6. https://www.azattyq.org/a/kazakhstan_foreign_tourists_english_language/28658160.html